

SCOLA ROMANA.

Foia pedagogica si didactica

pentru interesele institutelor de cultura si ale organelor acestora.

Edata si redigeata de

Joanu Candrea si Basiliu Petri.

Ese odata in septemana, Vinerea. Pretiulu: pe unu anu 5 fl., pe diumetate 2 fl. 50 cr. — Pentru insertiuni: cate 5 cr. de stru si timbrulu.

Sabiiu, 26. Martiu v. 1876.

Prenumeratiunile si corespundintiele suntu a se adresá la: Redactiunea „Scólei romane“ in Sabiiu (Hermannstadt, Nagy-Szeben) franco.

Discusiuni pedagogice.

III. Manualele didactice pentru scolari.

Cu privire la manuale didactice, seau adeca la cartile de scóla d-lu Stefanu face urmatóriele observatiuni: „Aici stau pe locu si me cugetu, cumu s'au potutu introduce si obligá cele mai multe dintre cartile respective scolastice in contra tuturor principialoru pedagogice? Aici vedi in man'a copilului 3 gramatice romane de Miheltianu“. „Mai incolo vediu in scólele d-lui Petri: Elemente de geografia, istoria, istori'a naturei si de fisica. Acestea apoi chiar nu consuna cu metodu d-lui Petri desfasuratu — prea bene — in instructiunea sa. Precumu se vede, copii fostiloru granitieri trebuie se-si duca cartile — celu puçinu 12—13 la numeru — cu saculu la scóla, cá acumu nu au vitielu“. „Me miru dar, cumu se póte impacá d-lu Petri, unu pedagogu bunu de altmintrea, cu atat'a potopu de carte in man'a scolariului. D-lui insira vre-o 6 in fiacare (?) clase, la cari s'aru mai adauge: istori'a biblica, catechismulu, economi'a, limb'a magiara, limb'a germana, tóte prescrise in lege (?), érasu vre-o 7, si asia ar fi 13 la numeru. Tiene-te copile de granitieriu romanu!“

Din cele de sus nu se vede apriatu, ca declara-se d-lu Stefanu in contra manualelor didactice preste totu, au numai in contra celoru introduse de comitetulu scóleloru granitieresci, ceea ce inca se póte, mai cu séma déca ne vomu aduce aminte, ca chiar in Blasiu, unde lucra d-lu Stefanu, au aparutu manuale de totu feliulu pentru scólele poporale, fora cá densulu se-si fi radica tu vócea in contra loru, desu in introducere la critic'a instructiunei nóstre serie destulu de resolutu: „La noi e raritate a criticá operele de nou edate, pe candu la alte popóra acést'a e unu lucru de tóte dílele. Nu ese la lumina nici unu opu, care se nu fia criticatu de mai multi. Óre déca acést'a s'ar introduce si la noi? Aurulu in focu se lamuresce. Eu suntu de parere se nu se dee in man'a elevului nici o carte scolastica, pana ce nu s'a criticatu prin ómeni de specialitate“. „Eu inca mi-am propusu a criticá totu ce se tiene de specialitatea mea“. — Manualele compuse de d-nii Stoianu, Rusu, Micu, Michali, Moldovanu, Munteanu — Solomonu se tienu

fora indoiéla de „specialitatea“ d-lui Stefanu si suntu „opere de nou edate“. Cumu se face, de d-lu Stefanu, patrunsu atatu de aduncu de necesitatea si utilitatea criticei, faciá de manualele aceste a tacutu si tace tacerea pescelui? Acést'a o intielegemu cu atatu mai puçinu, cu catu scimu pozitivu, ca nu tóte suntu dupa placulu domniei sale.

Asemene nu potemu afhá din critic'a d-lui Stefanu, ca din cari motive combate elu manualele didactice? cáci intr'unu locu se provóca in genere la „principia pedagogice“, intr'altulu compatimesce pre „copii granitieri, cari trebuie se-si duca cartile cu saculu la scóla“, ne-avendu acumu „vitielu“.

Inse fia ori si cumu, noi ne-amu propusu a aratá aici necesitatea si scopulu manualelor didactice pentru scolari, si anume din insasi natur'a invetiamentului.

Privindu mai deaprópe invetiamentulu, aflamu, ca **problem'a** sa cu privire la scopulu seu formalu este a se ingrigi, cá scolarii

1. se-si procure unu fondu anumitu de intipuiri seau idei chiare din fiacare obiectu de invetiamentu;
2. se invetie a cugetá logicu cu intipuirile procurate;
3. se se deprindia a-si esprimá corectu cuge-tele cascigate.

Scurtu: scolarii se invetie **a privi** cu atentiune, **a cugetá** logicu, **a vorbi** corectu.

In legatura cu acésta problema intreita fiacare obiectu de invetiamentu, ba fiacare lectiune chiar cere spre complet'a ei tractare trei **operatiuni didactice**:

1. intielegerea seau **preceperea intuitiva** a materiei de invetiatu;
2. consolidarea seau **deprinderea sigura** a celoru intielese;
3. reproducerea seau **aplicarea conscia** a celoru deprinse.

Acestoru trei operatiuni didactice corespundu alte trei din partea scolariiloru, si adeca:

1. **ascultarea receptiva** (vederea, audfrea, pipa-irea, miro sirea, gustarea = deschiderea portiloru spiri- tuale);

2. **repetirea**, mai vertosu prin cetire;

3. **vorbirea si scrierea**.

Cuprindendu tóte cele de sus la unu locu, se póte díce, ca invetiamentulu se indeplinesce in trei stadia succesive; celu de antaiu e **stadiulu receptiunei**, (= primirei), alu doile **stadiulu consolidarei**, alu treile **stadiulu reproductiunei**. „Successive“ va se díca, ca unu stadiu urméza din celalaltu in ordinea aratata, nici unulu nu se póte trece cu vederea, nici se póte conturbá ordinea loru.

La fiacare stadiu apoi se ceru si anumite **midilóce de invetiamentu**, si anme:

1. la stadiulu receptiunei (adeca la intielegerea intuitiva si ascultarea receptiva): **propunerea libera** seau **graiulu víu alu invetiatoriului** (spriginitu numai de unele mesuri intuitive, precumu: aratarea, desemnarea etc.), asiadara aici nici o carte;

2. la stadiulu consolidarei (adeca la deprinderea celoru invetiate si repetirea loru prin cetire): anumite **legindaria** si **manuale didactice** corespundietórie; asia dara rolulu cartiloru incepe numai aici;

3. la stadiulu reproductiunei (adeca la aplicarea verbala si scripturistica a celoru invetiate): **fascicule** propria cu intrebari pentru repetitiune si probleme pentru resolvirea practica.

Cine are o idee despre invetiamentu, va concede, ca in contra analizei de susu nu se póte obiectá nici catu e negru sub unghia. Din analis'a acést'a inse urméza:

Antaiu, ca la invetiamentu lucrulu primu e **propunerea libera**, **graiulu víu alu invetiatoriului**, fora de care nu este impresiune, prin urmare nici receptiune in sufletulu eleviloru. Aici — dá! — nu este iertatu, cá invetiatoriulu se se substitue prin unu manualu óre care; nu este iertatu, cá intre elu si intre scolari se se radice unu pariete, fia si numai o filera de chartia; ochiulu si gur'a invetiatoriului trebuie se comunice directu cu ochii si gur'a invetiaceiloru. Invetiatoriulu, carele incepe invetiamentulu seu cu cetirea materiei cutare din manualulu didacticu, sare preste stadiulu primu, face de invetiatoriu unu petecu de chartia, ér pre sène se degradéza la unu simplu speditoriu pedagogicu, ceea ce este o eróre cardinala. Déca esista unu motivu plausibilu in contra manualeloru didactice, acél'a nu póte fi decatu temerea, ca invetiatorii voru cadé in erórea amintita. Unde amu ajunge inse, candu amu vré se casamu din lume tóte lucrurile, cu cari se póte face abusu? Impiedece-se abusu pe alta cale, cáci:

Adóua: Pentru deprinderea si consolidarea celoru recepte din propunere libera manualele didactice suntu de necesitate imperativa. Repetímu: „pentru deprinderea si consolidarea celoru invetiate“, si numai atat'a amu sustienutu si in „Instructiunea“ nóstra, dícundu: „Dar vomu fi intrebati póte: Unde remane manualulu de gramatica? Are si elu dóue meniri, un'a de a aratá invetiatoriului, ce se propuna succesive din gramatica, alt'a de a presentá scolariloru regulele gramaticale formulate gata, cá se le

póta invetiá de rostu si repetá, candu va cere lips'a, dupa ce mai inainte le-au cunoscutu din propunere libera“. Necesitatea acést'a o recunoscú chiar si contrarii manualeloru, candu pretindu, cá patrariulu din urma alu órei de propunere invetiatoriulu se-lu folosésca spre a dictá scolariloru pe scurtu cele propuse in patrariale precedente, amesuratu cuvintelorú lui Goethe: „Denn was man schwarz auf weiss besitzt, kann man getrost nach Hause tragen“. Dictarea inse mai merge in scóle cu clase naturale, in cari adeca scolarii din fiacare anu de scóla se instrúeza separatu prin invetiatori proprii, nu inse in scóle cu clase seau despartieminte combinate, unde unu senguru invetiatoriu e nevoitu a instruí scolarii din 3, ba chiar din 6 ani de scóla, cari casuri la noi facu regul'a, nu esceptiunea. Si apoi candu nu ar esisté tipariulu cu productiunile sale admirabile! — —

Pentru ce nu se combate intrebuintiarea manualeloru in scólele medie, unde scrierea pensuriloru ar intempiná cu multu mai puçine dificultati? Seau, cá se remanemu totu numai la scól'a poporala: pentru ce nu s'a scolaru inca nime in contra manualeloru pentru disciplinele religionarie? „Ja, Bauer, das ist ganz was anders!“ Atata inse va concede fia cine, ca din punctu de vedere metodicu nu esista între obiectele de invetiamentu nici o diferentia. Parerea contraria este o reminiscientia din tempulu reactiei pedagogice. Atunci legindariulu erá alfa si omeg'a invetiamentului.

Amu aratatu inse in numerii precedenti, cumu disciplinele senguratrice, desvoltandu-se amesuratu lipselorú practice, incepura a se emancipá totu mai multu de legindariu si a luá in invetiamentu o pusetiune mai independenta. Asia e si cu manualele. Se privimu numai la popórale, cari avura ocaziune a face pe campulu instructiunei mai multe esperintie, decatu noi, d. e. la Germani: manualele pentru scolari de fiacare categoria de scóla si de tóte obiectele de invetiamentu suntu legionu, incatu e fórté cu greu si numai a le enumerá, cu atatu mai puçinu a spune, ca care e mai bunu. Chiar si la noi in patria fratii Sasi d. e. au dela Obert, carele cu totu dreptulu se póte numí „Pestalozzi“ lorú, unu manualu de geografia, dela Michaelis manuale de scientiele reale si de limba, dela Lurz si Helch manuale de computu etc. Totu asia e si la fratii Magiari, si chiar acuma se lucra in ministeriu la manuale nóue pentru scientiele reale.

Pentru ce se ne incapeçinamu noi a caletóri mortísiu pe diosu, astadi, candu toti din giurulu nostru caletorescu cu calea fierata?

Religiunea cá obiectu de invetiamentu in scólele poporale.

III.

Ceea ce s'a dísu in partea a II-a despre religiune si insemnatatea ei in educatiune, se reasuméza in urmatóriele:

1. Religiunea are se edifice in elevi cultur'a morala si credinti'a cea adeverata.

2. Ea este destinată a întări în anim'a elevilor speranță, și a desceptă într'insii interesul pentru o fericire mai înaltă pe temeiul meritelor și a conștiinței lor, că ómeni, că cetățieni ai imperatției lui D.-dieu, și că membri ai societății.

În partea acéști'a de față a tractatului ne vom încercă a arată întâiu: mijlúcele, prin cari se póte ajunge acestu scopu dublu, și a dou'a: însemnatatea acestor mijlúce.

Religiunea creștina că proprietate a nóstră este productul descoperirii domnediești, întemeiate pe principiile proclamate de mantútoriu lui Christos, și pe credința într'insul. Depositul legilor morale descoperite și a tuturor principiilor de viață ale mantútoriu și a credinței, este sant'a scriptura a testamentului vechiu și nou, bibli'a; prin urmare: mijlúcele celea mai de frunte pentru educațiunea religioasă, ni-le oferă sant'a scriptura, bibli'a.

Poterea de viață a tuturor legilor și principialor creștinesci se vedu în istori'a creștinismului, în istori'a bisericii lui Christos, carea a reformatu viața omenească, a triumfat în lume, și a condus omeneșca la întieptiune, la cultura și viață; prin urmare: istori'a creștinismului, istori'a bisericăști, ne oferă alu doilea resortu de mijlúce pentru educațiunea religioasă.

De alta parte natur'a încă forméza unu substratu productiv de sântiminte pentru omul cugetatoriu; în natura află omul meditatóriu multe motive, de a îmbrăși credința, multe elemente religioșe pentru anim'a și sufletulu seu; în natura póte descoperi omul multe dovedi despre D.-dieu și despre prevedința lui; prin urmare: natur'a încă ne oferă bune mijlúce pentru educațiunea religioasă.

Afara de acestea în viața omenească însasi, respective în cerculu nostru, în împregiurările, în cari ne aflăm, încă putem afla multu materialu spre a desvoltă cultur'a religioasă; faptele morale, cari se seversiescu în fața elevilor, și tóte evenemintele, ce se petrecu sub ochii lor, ne oferă asemenea — la rúndulu lor — mijlúce pentru educațiunea religioasă.

Prin urmare sant'a scriptura și istori'a creștinismului de o parte, éra de alta parte însasi natur'a, faptele morale și evenemintele, ce se petrecu sub ochii elevilor, sunt adevăratele isvóra ale culturii religioșe; din acestea este chiamatu invetiatoriu a culege mijlúcele de a edifică în elevii sei cultur'a religioasă.

Sant'a scriptura ne oferă tipurile morale, biografiile ómenilor celor buni și plăcuți lui D.-dieu, celea mai sublime principia și invetiaturi morale, preceptele credinței celei adevărate, și bunatțile și fericirea cea mai înaltă.

Istori'a creștinismului ne pune înainte începutulu și desvoltarea imperatției lui D.-dieu pe pământu că o adevărată lucrare a lui D.-dieu, evenimintele celea mai

însemnate din istori'a creștinismului, portarea de grija a lui D.-dieu de neamulu omeneșcu că fapta implinită, lucrarea lui pentru prosperarea bisericii, bunatatea și puterea lui, prin carea a ajutat și spriginitu totu deuna pe cei buni și credincioși.

Natur'a pune în ainea elevilor frumseti'a și armoni'a, puterile productive, schimbările atmosferice în interesul ființelor și spre scopulu fecundității și a prosperării, relațiunile între ființele vegetátórie și animale, prevedința domnediești și aici conducători și dispunători.

Faptele morale în societate oferă elevilor exemple bune, dovedi despre urmarile bune a faptelor bune, dovedi despre folosulu, ce aduce ómenilor ascultarea de D.-dieu și viața cea curată și démna a lor; evenimintele, ce se petrecu sub ochii elevilor, marturisescu elevilor adevărulu nestramutat a celor invetiaturi și povetie, pe cari ni-le dá sant'a scriptura, istori'a și natur'a, și-i convinge despre aceea, că numai virtutea, portarea cea bună, iubirea de D.-dieu, ascultarea și credința sunt folositoare omului.

Mijlúcele acestea biblice și istorice, naturale și practice, sunt de mare însemnatate în tractarea religiunii, atâtu din punctu de vedere materialu, câtu și formalu, anume:

1. Tipurile morale biblice, biografiile acelor ómeni buni, cari și-au petrecutu viața lor în carările D.-lui, povestite, enarate cu interesu, se reproduc în sufletulu elevilor și constituiescu în conștiința lui totu atâtea modeluri sublime, în cari densulu vede în o formă chiară icón'a omului perfectu după chipulu și asemănarea lui D.-dieu; în biografi'a acestor ómeni alesi și iubiti ai lui D.-dieu vede elevulu tóte caracterele celea bune: iubirea, credința și alipirea de D.-dieu, — bunatatea, întieptiunea și virtutea, — curățenia și devotamentul și onóra, — faptele, meritele și speranța; le vede pe tóte acéstea întru unu modu asiá de realu, în câtu nu se póte, că se le mai piérdă vre odată din memori'a s'a, și întru unu chipu atâtu de fermecatoriu, încátu trebuie se se descepte în anim'a lui dorința de a și-le însuși.

2. Principiale morale ale creștinismului și preceptele credinței, arătate și explicate elevilor cu tactu și cu rațiune, le lumineza mintea, le descoperu legile celea nestramutate ale vieții, adevărurile celea vecinice, și aprind în sufletulu lor facl'a întieptiunii; îi punu pe elevi în pozițiune de a află secretele celea mai pre susu de fire, a cunósce pe D.-dieu celu adevăratu, a recunósce lucrurile lui celea necuprinse de mintea speculativă, relațiunea lui cu lumea și cu ómenii, și destinațiunea omului.

3. Întemeierea și desvoltarea bisericii, a imperatției lui D.-dieu pe pământu, evenimintele din tempulu creștinismului, învingerea invetiaturilor creștinesci asupra paganității și progresulu creștinatției, portarea de grija și lucrarea nemidlocită a lui D.-dieu pentru întărirea și prosperarea bisericii, — tóte acestea povestite și ara-

tate eleviloru in istoria, au mare putere instructiva si edificatória pentru elevi; ii convingu despre aceea, ca adevurul si dreptatea sunt totu deuna triumfatorie, ca ambele acestea nu se potu sugrumá prin asupritori, nu se potu sterge prin tirania, nu se potu nimici prin persecutiuni si prin viclenia; intarescu legatur'a eleviloru cu D-dieu, ii indémna a se apropiá mai tare catra densulu, a se increde in ajutoriulu lui si a fi cu devotamentu pentru scopurile cele multe ale vietiei.

4. Mai departe cu privire la midilócele, ce se afla in natura: frumseti'a si armoni'a, ce se arata eleviloru, candu studiéza natur'a, puterile productive ale naturiei, legatur'a interna intre fiintie si produse, si provedinti'a domnedieésca preste tóte, — aratate cu unu tactu instructivu si sêntimentalu, si esplicate eleviloru cugetatori, consolidéza si intarescu credinti'a si moralitatea in tr'insi; ii indupleca a recunósce pretutindenea pre D-dieu cá parinte, facatoriu, organisatoriu si sustienatoriu; ii facu pre elevi, cá se védia pre D-dieu pretutindenea cá unu spiritu nemarginitu, preapoternicu, atotu-sciutoriu si intieptu, preabunu, iubitoriu, preadreptu si santu.

5. De alta parte cu priviré la impregiurarile si evenemintele, ce se petrecu in cerculu eleviloru: exemplele celea bune, dovedite despre urmarile celea salutare a fapteloru celoru bune; evenemintele placute, cá urmari a portarei celei bune, si cá daruri si bunatati trimise dela D-dieu, de o parte, si de alt'a evenemintele neplacute, triste, cá urmari a portarei si a vietuiri rele a ómeniloru, si cá pedepse de certare dela D-dieu pentru pecate si pentru intórcerea ómeniloru, — tóte acestea aratate si esplicate eleviloru, provóca in internulu loru o insufletire pentru fapte bune si o temere de fapte rele; desvólta in anim'a loru cu putere mare religiositatea si moralitatea, si ii intarésce pentru o vietuire corecta.

Éta dar aici midilócele celea adeverate pentru ajungerea scopului cu propunerea religiunei in scólele poporale, éta si insemnatarea si importanti'a acestoru midilóce in educatiune! Din tóte acestea si din celea lalte, câte s'au dfsu pana aici, se potu convinge cei chiamati si cei alesi, câtu de importanta si totu odata câtu de frumósá este religiunea cá obiectu de invetiamentu in scólele poporale!

Religiunea aduna in anim'a omului totu, ce-i sublimu si atingibilu, din ceriu si de pre pamentu, si din acéstea cá dintru unu materialu adunatu, edifica in internulu omului intregitatea firésca, preçiulu si frumseti'a lui.

mt.

Botanic'a in scól'a poporala.

Vine primavér'a si cu ea tempulu de a propune botanic'a, seau adeca acea parte din istori'a naturala, carea se ocupa cu descrierea planteloru.

Nu póte fi ocupatiune mai placuta si mai folositoria decatu botanic'a. Placuta, pentru ca cine nu se semte atrasu, fia de colórea cea frumósá, fia de odorulu celu desfetatoriu, au de formele cele admirabile ale planteloru!

Chiar si celu din urma tieranu are o gradinutia, in carea cultivéza cu ingrigire florile sale favorite. Ér folositoria e botanic'a, fiendu ca ea ne introduce in imperati'a planteloru, fora de cari nu aru poté traí nici animalele, nici ómenii. Animalele adeca se nutrescu parte deadreptulu cu plante, parte cu animale mancatórie de plante. Ómenii inse 'si capeta din imperati'a planteloru nunumai partea cea mai insemnata a nutrementulu loru, ci inca si materialulu necesariu pentru locuintie, imbracaminte, unelte si alte trebuintie ale vietiei. Multe plante mai contienu in sene medicina vindecatória, au din contra veninu omoritoriu. Insusi aerulu, acestu elementu indispensabilu pentru sustienerea vietiei, lipsindu plantele, ar devení si elu veninu mortiferu. Aerulu adeca se compune din patru parti de nitrogenu seau azotu, din un'a parte de ocsigenu si din parti mai mici de idrogenu si carboniu. Inspirandu aerulu, numai ocsigenulu se amesteca cu sangele si-i dá putere de viétia, pre candu azotulu si idrogenu de impreuna cu acidulu carbonicu, carele s'a produsu prin amestecarea ocsigenulu cu carboniulu din sange, se respira éra. Continuandu-se ástmodu procesulu acest'a, ocsigenulu s'ar impučiná, ér acidulu carbonicu s'ar sporí, si in fine viéti'a animalica ar trebui se se stinga cu totulu. Plantele inse consuma acidulu carbonicu si azotulu, si in schimbu producu si respira — sub influinti'a radieloru solarie — ocsigenulu necesariu, remanendu astfelu in natura elementele aerului atmosfericu pururea in proportiune constanta.

Cu catu inse cunóschemu mai bine produsele naturiei, cu atatu le potemu fosolí mai cu succesu pentru trebuintiele vietiei si potemu inaintá bunastarea nóstra materiala si — spirituala.

Éca necesitatea scientieloru naturale in genere, si a botanicei in specia!

Si cu tóte acestea trebuie se marturisimu, ca la puçini invetiatori aflamu interesu víu si placere adeverala pentru propunerea botanicei, ba pre multi i cuprindu fiori si numai cugetandu-se la órele de botanica. De unde acésta antipatiá contra botanicei? Dupa noi: dela propunerea ei cea falsa si nemetodica. Scól'a vechia adeca incepa si botanic'a cu o „introducere“, carea tractá despre definitiunea, importanti'a si fosolulu obiectului; dupa aceea urmă „espunerea sistemului“ relativu la impartirea planteloru in clase, familie, ordine, genuri, specie etc., fora cá scolarii se fi privitu mai antaiu unu numeru ori catu de micu de plante senguratiche si astfelu se fi cunoscutu din propri'a autopsia notele, pe cari se baséza impartirea cutare; cáci „descrierea planteloru“ se invetiá mai pe urma, dar si aici numai din carte, fora intuitiune, desí plant'a descrisa crescea dóra chiar in curtea scólei. Va se dica, procedur'a erá întórta: dela generalitati la specialitati, dela abstractu la concretu etc., precandu didactic'a cere a se procede chiar din contra.

Urmarea naturala fú, ca scolarii in locu de a iubí botanic'a, mai vertosu o urgisiau, si reulu acest'a se mosceniá din generatiune in generatiune. Insemnatarea, ce o are inse botanic'a atatu pentru viéti'a scolaria, catu

si pentru cea practica, cere imperiosu, cá se se puna odata capetu acestui reu, ceea ce se póte numai prin o tractare ratiunala seau metodica a botaniceii. Tractarea metodica se póte reduce la urmatórfiele momente:

1. Sistemele botanice nu suntu lucrulu principalu nici chiar in gimnasiulu inferioru, cu atatu mai puçinu in scól'a poporala; aici capulu lucrului e cunóscerea, nu impartírea planteloru. Dreptu aceea invetiamentulu din botanica in scól'a poporala trebuie se stee din descrierea esacta si intuitiva a unoru individi seau plante senguratice. Dela individi in sus la clase, nu intorsu!

2. Numerulu planteloru inse e fórté mare; de aici necesitatea, de a face o alegere corespundietória, si anume dupa urmatórfielele principia:

a) „Non multa, sed multum“, adeca scolarii se nu invetie multe plante, ci puçine, dar bine. Nu cvantitatea, ci cvalitatea invetiamentulu e capulu lucrului. Multímea obiecteloru produce capete superficiale. E de ajunsu, déca intr'unu anu se voru tractá bine 15—20 de plante.

b) Se se considere in prim'a linia plantele din patria, odata pentruca aceste ne intereséza mai deaprópe, apoi pentru ca scolariulu trebuie se descrie esactu plantele, ceea ce nu e cu potintia, déca plant'a cutare nu se póte aratá scolariulu „in natura“ seau „aveea“. Cunoscundu scolarii catu se póte de bine plantele din patria, voru fi in stare a-si intipuí — prin comparatiune — si plantele straine si a intielege descrierea loru. Dela aprópe la departe!

c) Se se aléga plante, cari dupa notele loru caracteristice representa (infaciosiéza) o clase seau o grupa intréga. Scól'a poporala adeca nu e in stare a tractá tóte plantele dintr'o clase etc; tractandu inse unu „representante“ cumu se cuvine, acest'a servesce de chiaia pentru tóte plantele cumnate. La alegere inse se se bage de séma, cá nu tóte plantele tractande se se iée din un'a si aceeași clase, ci fiacare clase se fia representanta incai cu cate unu esemplariu, cá astfelu scolarii la tempulu seu se precépa clasificarea planteloru.

d) Dintre reprezentanti se se aléga érași mai cu séma aceia, cari dupa folosulu seau daun'a, ce ne potu aduce, suntu de interesu particulariu pentru viéti'a practica.

e) Materi'a alésa se distribue dupa principiulu dela usioru la greu pe tóte clasele seau despartiemintele de scóla. In clasa inferiora materi'a se tractéza la invetiamentulu intuitivu, in cele urmatórie se propune separatu in óre proprie. Plantele mai importante suntu a se tractá in fiacare clase, progresivu totu mai in detaiu. Ordinarea materiei intr'o clase se face mai bine dupa tempulu in florirei.

3. Ce se tiene de insasi propunerea seau adeca de descrierea unei plante, carea — pre cumu amintiramu deja — este capulu lucrului, invetiatoriulu va observá urmatórfiele:

a) Fiacare planta, ce este a se descrie, se se aduca in scóla in mai multe esemplaria complete (= cu tóte partíle constitutive), de se póte pentru fiacare scolariu unulu. Alegerea si culegerea esemplarieloru e lucrulu invetiatoriulu, pentru ca invetiaceii, celu puçinu la inceputu, nu se precepu la acést'a. Déca plant'a nu se póte aduce in scóla, merge scól'a la ea; ér invetiatoriulu procede la tractarea ei sub ceriulu liberu intocma cá si in scóla.

b) Descrierea fiendu lucrulu principalu, invetiatoriulu va urmá la fiacare planta unu planu seau o dispositiune constanta si naturala. Punctele planulu s'au numitu cu dreptu cuventu cuiale, de cari scolarii 'si anina cunoscientiele relative. Propunendu dupa unu planu, invetiamentulu devine mai solidu, mai claru si mai usioru, inlesnindu-se prin acést'a totu odata si esercitiale stilistice, ce suntu a se impreuná de regula cu tractatele din istori'a naturala.

Pentru scól'a poporala se recomanda urmatórfiulu planu:

I. Numele plantei, si adeca nunumai celu (romanescu) comunu, ci si celu provincialu seau localu. Asia d. e. podbélulu (Tussilago farfara) se numesce pe unele locuri si galbiné: liliaculu seau scumpi'a (Siringa vulgaris) inca si malinu, scrinté si broscénu.

II. Partíle, a) radecin'a, b) trupin'a (trunchiulu, cotorulu, paiulu etc.); c) foile seau frunzele, d) florile cu tóte partíle loru, e) fructulu.

III. Viéti'a, a) patri'a si loculu, unde cresce, b) productiunea si cultur'a ei (din semburu au din ramuri, prin altuitu au resaditu etc.) c) in florirea, etatea etc.

IV. Folosulu pentru ómeni, pentru animale, pentru alte plante.

V. Clasea seau grup'a.

VI. Alte plante cumnate din aceeași grupa.

Pentru scóle medie se va urmá unu planu mai sistematicu, d. e.

I. Anatomia plantei: a) loculu in sistemu; b) partíle (cá mai sus).

II. Fisiologi'a: a) patri'a si loculu crescerei, planta indigena au ecsotica. b) Productiunea. c) alte fenomene, precumu in florirea, etatea etc.

III. Reportulu plantei façia de alte fapturi: a) façia de alte plante (= vesculu pe stegiaru), b) façia de animale (nutrementu, locuintia etc.) c) façia de omu (folosu — comerciulu, industria, medicina, economia; dauna; cultivare, rolu in istoria, mitologia, legenda, credintia, eraldica, literatura, fabule, parabole, proverbia, simile etc.)

4. Cate o planta este a se observá in decurgerea unui anu de mai multe ori, cá astfelu scolarii se capete o idee si despre cursulu desvoltarei ei.

Se intielege de sene, ca invetiatoriulu trebuie se se pregatésca bine nunumai pentru invetiamentulu din botanica in genere, ci si pentru fiacare lectiune in specia. Spre acestu scopu recomandamu: „Istori'a naturala a imperatiei planteloru pentru gimnasiaele

si scólele reale de diosu de Aloisiu Pokorny, dupa procesulu sinteticu, cu ilustraciuni, 207 pag. tecstu, 60 cr. Apoi opulu relativu de Simeonu Michalescu (Romania). Mai recomandamu invetiatoriloru nostri inca unu lucru: Mai in fiacare satu se afla cate-o baba betrana, sciti de cele, cari dupa credinti'a ómeniloru „inchiaga ap'a“ si se precepu la descantece si vragituri. Ele posedu cunoscintie botanice fórte interesante, si e de temutu, ca aceste se voru ingropá cu ele in pamentu, ceea ce aru fi de regretatu din mai multe puncte de vedere. Invetiatorii nostri aru face fórte bine, candu ar aflá unu modu de a se pune cu aceste babe in intielegere si dupa impartasirile primite si-ar compune unu erbariu din plantele respective, insemnandu totu odata esactu numele, locul si „poterea“ („folosulu“ seu „léculu“) fiacarei plante, si publicandu rezultatulu in conferintie si diuaria.

In fine e rogare. Noi Romanii din Ardélu suntemu fericitu a avé in midiloculu nostru unu botanicu atatu de escelentu, incatu i succese senguru numai prin scienti'a sa a-si atrage stim'a si respectulu specialistiloru straini. Acelu barbatu e prea onoratulu domnu Florianu Porcius, vicecapitanulu Nasaudului. Cu o pacientia si perseverantia admirabila, chiar cu pericolulu vietiei sale a adunatu si compusu unu erbariu frumosu, carele l'a donatu gimnasiului din Nasaudu. E membru reununiloru pentru scientiele naturale din Vien'a si Sabiuu, in anele caror'a a publicatu disertatiuni relative. A aflu pe muntii Rocnei plante (varietati) inca necunoscute in botanica, si cari, tramiendu-le la Vien'a, fura numite — in semnu de stima si recunoscintia — un'a Porciana, alt'a Mariana (dupa vicariulu nasaudénu de acelasi nume). Redactiunea „Scólei romane“ 'si permite a-i adresá rogarea, cá considerandu starea botaniceii la noi, se nu pregete a dá natiunei in acést'a specialitate unu opu, cumu va scí domni'a sa de completu, sistematicu si scientificu pentru folosulu tuturoru, si suntemu convinsi, ca asociatiunea nóstra pentru literatur'a si cultur'a poporului romanu se va grabí a cumperá opulu respectivu si a-i dá cea mai intinsa publicitate.

Lectiuni din gramatic'a romana in scól'a poporala.

I. Despre substantivulu.

(Urmare.)

c) Genulu substantiveloru.

Prunciloru, amu dísu, ca in scóla suntu persóne si lucruri; cumu se numescu ambele cu unu cuventu? (obiecte). Cumu potemu numí inse numai persónele cu altu cuventu? (ómeni). Asia este; in scóla suntu asiadara? (ómeni si obiecte). Se vorbimu mai antaiu de ómenii din scóla, si se vedemu, in cate moduri se potu ei destinge seu osebí intre sene. Cumu me numescu io, pentru ca ve invetiú? (invetiatoriu). Cumu ve numiti inse voi, pentru ca invetiati dela mine? (invetiacei). Si pentru ca amblati la scóla? (scolari). Asia dara cumu se destingu ómenii seu persónele din scóla dupa lucrulu seu ocu-

patiunea loru? (invetiatori — invetiacei seu scolari). Se vedemu, nu cumu-va ómenii din scóla se mai potu destinge inca si in altu modu. Cine dintre noi e de mai multu tempu pe lume? Si voi? Asia adara ómenii din scóla suntu — unii mai betrani, altii mai tineri; cumu sum io? Cumu sunteti voi? Ce e omulu, candu vine pe lume? (copilu). Ce e omulu dela 14—24 de ani? (june). Si dela 24—50 de ani? (barbatu). Cumu amu numitu noi starile aceste: copilu, june, barbatu, betranu? Bine, etati. Cumu se destingu ómenii dupa etate? Mai inainte amu destinsu ómenii din scóla dupa ocupatiune; cumu? Cumu vomu destinge ómenii din scóla inse dupa etate? (copii — barbati). Se-i mai destingemu si in altu modu. Ati dísu mai inainte, ca ómenii din scóla se destingu dupa ocupatiune — in? Ce e Liviu Popu? Dar Flor'a Popu? Pentru ce nu díceti, ca Flor'a Popu e — scolaru? Si ce e Liviu Popu? Éca inca o destingere: copii si copile, barbati si femei seu muieri! Este destingerea acést'a dupa ocupatiune? ori dupa etate? Dupa ce e? Insemnatí-ve: destingerea ómeniloru in barbati si femei seu muieri se face dupa secsu (se scrie pe tabla). Se remanemu la destingerea dupa secsu. Cumu amu dísu, ca se destingu ómenii dupa secsu? Asia e, toti ómenii din lume se potu destinge dupa secsu in dóue parti, in? (barbati — muieri). Barbatiu facu unu secsu, secsulu barbatiloru; muierile celalaltu secsu, secsulu muieriloru. Secsulu barbatiloru se numescu secsu barbatescu (se scrie pe tabla). Cumu vomu poté numí secsulu muieriloru? (se scrie pe tabla: secsu muierescu).

Cugetati: aflámu secsu si la animale? Bine si la animale destingemu aceste dóue secsuri; bou, calu, cocosiu suntu de secsulu barbatescu; vaca, épa, gaina suntu de secsulu muierescu. (Eseptiunile, precumu iepure, vulpe etc. se trecu aici cu vederea. Asemene nu este de nici o valóre practica, a aratá, ca chiar si la unele plante se póte destinge secsu barbatescu si secsu muierescu, precumu la canepa, salce etc.).

Luati sém'a, ca voi scrie acumu ceva pe tabla:

barbatu — muiere,
domnu — dómna,
preutu — preutésa,
scolariu — scolaritia,
bou — vaca,
calu — épa,
porcelu — poreé etc.

Ce amu scrisu antaiu pe tabla? (barbatu). Stá pe tabla unu barbatu aevea, seu ce? Cumu amu dísu, ca se numescu in gramatica numele de persóne? (substantive). Ce suntu si celelalte cuvinte de pe tabla? La persóne si animale amu destinsu secsu; potemu destinge si la numele loru, adeca la substantive secsu? Insemnatí-ve: la substantive nu vorbimu de secsu, ci de genu si anume de genu masculinu, si de genu femininu. Dícemu, ca substantivulu „barbatu“ e de genulu masculinu, pentru ca arata persóna barbatesca; ér substantivulu „muierescu“ e de genulu femininu; pentru ce? Cari substantive de pe tabla suntu de genulu masculinu?

Cari de genulu femeninu? De care genu e frate, socru, olariu; mama, mósia, sora? etc. Dîcemu: unu barbatu vertosu, o muiere vertósá, unu bou grasu, o vaca grasa etc.

Amu vediutu, ca la persóne si animale vorbimu de secsu, la numele loru inse de genu. Se vedemu acumu, cumu stámu in privintí'a acéstá cu lucrurile cele neinsufletíte. De care secsu se tiene lucrulu acest'a? (aratandu unu scaunu). Dar „salce“? Vedeti, plantele si lucrurile neinsufletíte nu au secsu naturalu; cu tóte acestea s'a parutu ómeniloru, ca unele din ele au natura barbátésca, altele natura muiérésca, si asia au si vorbitu despre cele de antáiu cá despre barbati, despre acestea cá despre muieri, d. e. unu sóre frumosu, si érasí o luna frumósá, unu scaunu rosíu, o mésa rosia, unu plopú inaltu, o salce ínalta etc. Deci desí plantele si lucrurile nesufletíte nu au secsu, totusi numele loru, adeca substantivele se tienu unele de genulu masculinu, altele de genulu femeninu; si asia tóte substantivele au genu; ce feliu de genu? (Intrebari si teme cá mai sus).

Dîcemu cu genulu masculinu:

sing.: unu barbatu frumosu,
 plur.: doi barbati frumosi,
 sing.: unu paríete inaltu,
 plur.: doi parieti inalti.

Ér cu genulu femeninu:

sing.: o muiere frumósá,
 plur.: dóue muieri frumóse,
 sing.: o mésa ínalta,
 plur.: dóue mese ínalte.

Si asia regulatu, la masculine: unu — doi, frumosu — frumosi; ér la feminine: o — dóue, frumósá — frumóse. Luati sém'a: de care genu e substantivulu „scaunu“? In singularu dîcemu: unu scaunu frumosu; pluralu? Cumu, nu — doi scaune? nu — scaune frumosi? Uitatí-ve numai, ca „scaunu“ merge in singularu cá masculinele, in pluralu cá femininele. Asia e intr'adeveru, Dar mai suntu substantive de natur'a acést'a. Cercati a vorbí in singularu si pluralu despre: degetu, caru, petioru, acu, riu, nodu etc.

Insemnatí-ve: substantivele, cari in singularu suntu masculine, ér in pluralu feminine, dîcemu, ca se tienu de genulu mestecatu seau neutru (se scrie pe tabla). Cari substantive se tienu de genulu neutru? Esemples? Cate genuri suntu in limb'a romana? Cari substantive se tienu de genulu masculinu? Esemples! Cari de genulu femeninu? Esemples! Cari de genulu neutru? Esemples! Cautati pies'a de lectura —, si scrieti tóte substantivele din ea pe tablitia, separate dupa cele trei genuri!

Sentintie pedagogice dela strabuni.

(Urmare.)

Illiacos intra muros peccatur et extra: Se comitu erori si inlauntru si afóra de murii Illiului, adeca suntu pecatosi si d'o parte si d'alt'a; toti ómenii suntu gresiti.

Iucidit in Scyllam, qui vult vitare Charybdin: Cine se feresce de Scylla, cade in Charybdi, adeca a scapatu d'unu reu, si-a datu de altulu mai mare.

Labor vincit omnia: Lucrulu, diligintí'a invinge tóte.

Littera scripta manet: Liter'a scrisa remane; cele scrise se imprima in memoria mai bine, decatu cele audíte seau cetite.

Longum est iter per praecepta, breve et efficax per exempla: Lunga e calea prin invetiaturi, scurta si cu succesu prin esemple.

Matura satio saepe decipit, sera semper mala est: O semenatura prea tempuriá insiéla adese ori, un'a prea tardia totu-deun'a e rea.

Mens agitat molem: Mintea, adeca intieptiunea misca mass'a (materi'a).

Mens sana in corpore sano: Corpu sanetosu, minte sanetósá, — educatiune fisica.

Miserum est solatium, socios habere calamitatis: Slaba mangaire e, a avé soçi in nefericire.

Mundus vult decipi, ergo decipiatur: Lunea vrea se fia insielata, asiadara insiala-o. Maxima falsa, carea inse o mai practica si astadi invetiatorii siarlatani cu esamenele de parada.

Naturam expella furca, tamen usque recurrit: Natur'a de a-i alungá-o cu furc'a, totusi se 'ntórcé éra indereptu; in contra naturei se nu lucrí; metodu naturalu.

Naturam mutare, difficile: A schimbá natur'a seau invetiulu, e greu.

Neglectis urenda filix innascitur agris: Pe unu campu neglesu crescu numai burueni de pusu pe focu. Campu neglesu = omu fora crescere.

Ne Iupiter quidem omnibus placet: Nice Joe, adeca D-dieu nu póte placé toturoru.

Neminem laede: Nu vatemá pre nimene!

Nemo ante mortem beatus: Inainte de mórte nu este nimene fericitu. Solonu si Cresu.

Nemo propheta acceptus in patria sua: Nime nu este primitu profetu in patri'a sa; nici iuvetiatorii nu au trecere in comun'a natala.

Nemo regere potest, nisi qui et regi: reu va poté carmuí acél'a, care n'a invetiatu mai antáiu a ascultá elu de altii.

Ne quid nimis: Se nu esagerézi nemicu.

Ne quidquam sapit, qui sibi non sapit: Nu e intieptu acél'a, care insusi nu se póte folosí de intieptiunea sa.

Ne sus Minervam: Se nu 'nvetie prostulu pre celu mai cuminte.

Ne sutor ultra crepidam: Calciunariulu se remana la meseri'a sa, adeca nu vorbí de lucruri, pre cari nu le precepi.

Nihil habenti, nihil deest: Cine n'are nemicu, nu i-lipsesce nemicu, adeca cu catu avemu mai puçine trebuintie, cu atatu suntemu mai liberi, mai independenti.

Nihil probat, qui nimium probat: Celu ce documentéza prea multu, nu documentéza nemicu; nici invetiatoriu se nu propuna prea pe largu, prea in detaiu, cá se nu se confunde scolarii.

Nimia familiaritas contemptum parit: Increderea prea mare produce dispretiu.

Nititur in vetitum semper, cupimusque negata: Totu-de-un'a nisuiumu spre ceea-ce ne este opritu, si dorimu ceea-ce ni se denéga.

Nomen est omen: In nume jace adese o insemnatate mare.

Non est ejusdem et multa et opportuna dicere: E deosebire intre a vorbí multe si a vorbí bine.

Non ex quovis ligno fit Mercurius: Nu se póte cioplí din ori-care lemnu unu Mercuriu, adeca nu póte fi ori-cine omu invetiatu.

Non multa, sed multum: nu multe, ci multu, adeca puçinu si cu simbure.

Non numeranda, sed ponderanda argumenta: Argumentele se nu le numeri, ci se le cumpanesci.

Non omne licitum honestum: Nu totu, ce e iertatu, e si onestu.

Non omnia possumus omnes: Nu potemu face toti tóte, adeca unulu scie un'a, altulu alt'a.

Non omnia eidem dii dederunt: Unulu are unu daru, celalaltu altulu.

Varietati.

(Fundatiune). D. Basiliu Bosiota, jude regiu in Odorheiulu secuiescu, nascutu inse in Zagr'a, districtulu Nasaulului, vrendu a eternisá memori'a reposatului seu fiu Emiliu Dionisiu, a facutu o fundatiune, din ale carei interese se se dee ajutória la studenti de gimnasiu seau scóle reale, lipsiti de midilóce. Spre acestu scopu a depusu la institutul de creditu si economie „Albina“ din Sibiiu sum'a de 400 fl. spre fructificare sub numirea: „Fundatiunea studiosului de a V-a clase gimnasiala Emiliu Dionisiu Bosiota Motiu Dembulu din Abrudu, ér ingrigirea si administrarea fundatiunei o a concrediutu comitetului asocia-tiunei transilvane, care va dispune cele delipsa in privinti'a conferirei ajutórieloru conformu actului fundatiunalu.

(Desvetiu). „Verba movent, exempla trahunt“, vor-bele misca, esemplele tragu, adeca suntu mai puternice, mai eficace. Despre adeverulu acestui proverbiu strabunu ne dá dovéda si urmatoriulu casu, carele pe sate se va fi intem-plantu mai adese ori. O baiata nu prea istétia, inse nice stupida seau nauca, avea urit'a datina, de nu-si curatiá nasulu. Tóte invetiaturile, mustrarile, pedepsele, batjo-curile si observarile ironice despre „pornirea isvóraloru“, „curgerea lavei vulcanice“ etc. nu fura in stare a o aduce la bunacuviintia. In fine tata-so vení pe o idee practica. Elu cumperá o curca si unu curcanu, si spuse baiatei, ca acest'a, adeca curcanulu, prin graiulu si esemplulu seu are se-i aduca aminte de detorinti'a ei in privinti'a acést'a. Apucatur'a succese; fét'a in scurtu fu vindecata totalu de datin'a ei cea urita. — Nu toti inse voru fi in stare, a-si cumperá spre scopulu acest'a curcani; aceia se voru folosí cu succesu de urmatóri'a istorióra: Unu puiu de curca, pre langa tóte invetiaturile mamei sale,

si pre langa tóte mustrarile tatane-so, nu potú fi dedatu a se folosí de basmaua (naframa de buzunariu), si de regula uitá de ea atunci mai cu séma, candu avea mai mare lipsa de dens'a. Odata éراسi i-se intemplá acésta tocmai, candu se aflá cu parintii sei intr'o societate mare la unu cunoscutu. De astadata tatalu se mania focu pre fiulu seu celu fora crescere, incatu penele i-se sbur-lira si faci'a i-se rosi cá raculu de necasu sf rusine; ba pe cale catra casa mani'a inadusfta erupsa in turbare, si dupa o plóia de ocari si sudalmi i aruncá in fine basmau'a sa cea rosia cu atat'a taría in faci'a, incatu se lipi si crescu indata acolo. De atunci basmau'a aterna de nasulu clontiatu alu puiului falosu pana in dñu'a de astadi, spre rustnea si indignarea sa, si totu deauna se sburlesce si rosiesce, candu cine-va i arata o basmaua rosia si astfelii i aduce aminte de portarea sa de odinóra.

D. V.

(Surogatu escelentu pentru fabricarea de chartia) dá alf'a, o buruiéna, ce cresce de sene pe muntii din Algeri'a in Afric'a d. N. Spre a o introduce in comerciú, se lucra deja la cladirea unei cãli de fieru pana in apropiare).

(Tinta escelenta), si adeca négra de scrisu, se pregatesce dupa urmatoriulu receptu: 21 Deca bóbe de stegiaru (mai bune de Alepo), 3·5 litri de apa, 10·5 Dec'a vitriolu de fieru, curatu si bine cristalisatu, si 14 Dec'a gumi arabicum.

(Contra gárgariteloru) din grau etc. se recomanda unu midilocu fórte simplu, si adeca de a bagá in gramad'a de bucate ramuri de pelinu, de mirosulu carora gárgaritiile fugu in vre-o cate-va óre.

(Contra moliloru) in vestminte se folosescu cu succesu aborii de oçietu. In scrine seau pe sub mobile se pune unu fieru infierbentatu si se tórna preste elu oçietu; afara de acésta se ié unu vasu cu carbuni aprinsi si se punu pe ei foi de tabacu. Molile nu potú suferi mirosulu acestora.

(Contra arsurei). In casuri de arsura de multe ori se tandalesce tempulu, ne sciendu, ce se se intrebuintieze, pana va sosí mediculu. Va fi deci binevenita recomen-darea unoru midilóce simple. Rade sapunu ordinariu de casa, adauge apa, fá din ambele unu ciru, intin-de-lu grosu pe panza si léga cu elu ran'a. Dorerea va incetá indata, ér in casu, candu s'ar iví éراسi, legatur'a se innoiesce. Acestu midilocu simplu ajunge de multe ori spre a produce o vindecare totala, si folosindu-se la tempu, impiedeca formarea de besfice. Déca arsur'a e mai adunca si a vatematu afundu pielea, se amesteca cu sapunulu inca si ceva tinctura de arnica, carea pentru vatemari si raniri de totu feliulu se se tiená pururea la casa. — Unu midilocu bunu, de a aliná dorerea arsurei, este si acela, ca partea arsa seau ope-rita se acopere cu o patura de vata (bumbacu); inse mai bunu e cirulu de sapunu.